

MEDNARODNI STANDARDI ZA PROTIMINSKO DELOVANJE

International mine action standards

Matjaž Bizjak* UDK 006.3:623.365

Povzetek Abstract

Z globalno širitvijo protiminskega delovanja se je vedno bolj kazala potreba po usklajenih aktivnostih in normiranih postopkih. Leta 1997 je OZN izdala prve t. i. Standarde za humanitarno razminiranje, ki pa so imeli status delovnega gradiva. Šele leta 2000 so stopili v veljavo novi, dopoljeni in preimenovani standardi (Mednarodni standardi za protiminsko delovanje – IMAS). Od takrat se IMAS redno dopolnjujejo, za kar skrbijo posebna telesa znotraj OZN in Mednarodni center za humanitarno razminiranje iz Ženeve. IMAS danes vse bolj prevzemajo forme, ki jih predpisuje Mednarodna organizacija za standardizacijo ISO. IMAS se uporabljajo kot splošni veljavni standardi v okviru protiminskega delovanja, iz katerih izhajajo ožji nacionalni standardi, ki določajo protiminsko delovanje za določeno državo in še ožji standardni operativni postopki, ki opredeljujejo konkretne delovne postopke organizacij v okviru protiminskega delovanja. IMAS imajo status zavezujočih dokumentov, vendar dopuščajo tudi drugačno ravnanje, če to zahtevajo lokalne značilnosti. Pri tem je treba vedno upoštevati načelo varnosti pri delu. IMAS so razdeljeni na 14 vsebinskih sklopov, v katerih je lahko eden ali več standardov. So zelo uporabno orodje, ki je unificiralo izvajanje protiminskega delovanja v svetu. IMAS lahko očitamo visoke stroške implementacije na terenu in vsebinskega nadgrajevanja, vsebinsko neusklajenost nekaterih vsebin in delni birokratski pristop. V prihodnje bodo morali vsebovati tudi vsebine, ki bodo definirale in opredeljevale produktivnost v okviru protiminskega delovanja, delovanje proti improviziranim ubojnim sredstvom ter delovanje ob prisotnosti neeksplozivnih nevarnosti, s katerimi se občasno srečujejo izvajalci protiminskega delovanja.

In 1997, the UN issued the first Humanitarian Demining Standards which had the status of a working document. With the global expansion of mine countermeasures (MC), however, there was an increasing need to further the coordination of activity and standardized procedures. Hence, in 2000, new, amended and renamed standards (International Mine Action Standards or IMAS) came into effect. Since then, they have been regularly updated through various specialized UN bodies and the Geneva based International Centre for Humanitarian Demining. IMAS are increasingly assuming forms prescribed by the International Organization for Standardization (ISO) and are used both as generally applicable standards within MC and as a basis for the detailed national MC standards that define MC in individual countries. They are also used as even more detailed standard operating procedures specifying concrete MC-related work procedures for individual organizations. Although binding in nature, they also allow other modes of operation if required by the local specifics and as long as the principle of safety at work is always taken into consideration. IMAS are divided into 14 sets of topics, each including one or several standards. They are a very useful tool that has unified MC across the world. However, the negative aspect of IMAS is the high cost of its implementation in the field, the upgrading of its contents, the disharmony between certain topics and, partially, its bureaucratic approach. In the future, IMAS will also have to include topics defining and specifying the productivity rate of MC, action against improvised explosive devices and action against the non-explosive threats that are occasionally encountered by MC personnel.

Uvod

Čeprav je humanitarno razminiranje dobilo »svoj prostor pod soncem« in se v svetu intenzivno izvaja, se veliko

držav še vedno srečuje s problematiko minskih polj, min in drugih neeksplozivnih ubojnih sredstev, po drugi strani pa je protiminsko delovanje od njegovih negotovih začetkov v poznih 80. letih preraslo v globalno aktivnost, ki ga podpira tudi svojevrsten »industrijski kompleks«. Širitev protiminskega delovanja je presegla večino

* mag., Slovenska vojska, ITA JOHQ, Rim, matjaz.bizjak@mors.si

Slika 1: Izvajanje ročnega razminiranja je v IMAS slabše definirano, Kosovo 1999. (foto: M. Bizjak)

Figure 1: Manual demining is not sufficiently defined in IMAS, Kosovo, 1999. (photo: M. Bizjak)

drugih mednarodnih humanitarnih dejavnosti tako v smislu geografske širitve po svetu, izvajanih programov in svoje uspešnosti. Razvoj je presegel tudi najbolj optimistična pričakovanja in napovedi začetnikov izvajanja protiminskega delovanja. Danes je delovanje urejeno z zakonom, precej poenoteno in nič več prepuščeno stihiji ter posameznikom, ki so proces humanitarnega razminiranja na začetku vodili v različnih delih sveta. Z razvojem Mednarodnih standardov za protiminsko delovanje (International Mine Action Standards, dalje IMAS) je to v vseh petih stebrih¹ protiminskega delovanja postalo organiziran proces, ki poteka v različnih delih sveta, ob upoštevanju lokalnih posebnosti in na enak način. Proces razvoja IMAS je protiminsko delovanje poenotil, zato v svetu poteka po istih merilih in na podobne načine. Proces ni bil kratek, niti preprost, je pa zelo pomemben za uspešno izvajanje protiminskega delovanja s poudarkom na humanitarnem razminiranju.

Kaj so IMAS

IMAS so dejansko mednarodni standardi, ki jih izdaja OZN, katerih namen je usmerjanje načrtovanja, vodenja in implementacije protiminskega delovanja. V vseh državah, v katerih protiminsko delovanje poteka, veljajo isti IMAS, znotraj njih pa se razvijajo tudi ožji nacionalni standardi za protiminsko delovanje. Ti sledijo IMAS, vendar lahko glede na lokalne značilnosti in konkretni položaj na terenu protiminsko delovanje opredelijo drugače od IMAS, če to pomeni hitrejšo, kakovostnejšo in predvsem bolj varno izvajanje protiminskega delovanja na terenu. Vendar je to mogoče le takrat, ko protiminsko delovanje izvaja nacionalna avtoriteta, in sicer minski center oziroma drugo telo. Taki primeri v svetu po navadi prevladujejo, v

¹ Humanitarno razminiranje, pomoč žrtvam min, uničevanje minskih zalog, zagovarjanje prepovedi uporabe protipehotnih min, ozaveščanje o nevarnosti min.

Slika 2: IMAS predpisujejo ne le uporabo psov za iskanje min, temveč tudi splošno skrb in veterinarsko nego – vodič psa skrbi za svojega psa, Kosovo, poletje 2000. (foto: arhiv MACC)

Figure 2: IMAS define not only the use of mine detection dogs (MDD) but also general and veterinarian care; a dog handler takes care of his dog, Kosovo, summer 2000. (photo: archive MACC)

naši bližini so tipični primeri Hrvaška, Bosna in Hercegovina ter Albanija. Ko protiminsko delovanje vodi in izvaja OZN, se navadno IMAS uporabljajo tudi kot nacionalni standardi, na primer na Kosovu.

IMAS je treba razumeti tudi širše, saj pogosto predstavljajo izhodišče za sklepanje pogodb, včasih tudi meddržavnega pomena, predvsem med različnimi donatorji in organizacijami, ki izvajajo protiminsko delovanje. IMAS so namenjeni zelo različnim vrstam javnosti in subjektom, ki delujejo ali samo sodelujejo v procesu protiminskega delovanja od državnih oblasti, mednarodnih organizacij, donatorjev do organizacij, ki v resnici izvajajo protiminsko delovanje na terenu v vseh petih stebrih.

IMAS temeljijo na treh mednarodnih pogodbah, ki omejujejo predvsem uporabo min, kasetnic in posebnih eksplozivnih teles. To so:

- Konvencija o prepovedi uporabe, skladiščenja in prenosa protipehotnih min,
- Protokol II. konvencije OZN o prepovedi ali omejitvi uporabe določenih vrst konvencionalnega orožja,
- Konvencija o prepovedi uporabe, skladiščenja in prenosa kasetnega streliva.

Vzroki nastanka

Vzroke nastanka IMAS je treba iskati v hitri širitvi humanitarnega razminiranja oziroma protiminskega delovanja v svetu in nujne potrebe po unifikaciji postopkov. Glavna naloga IMAS je izboljšanje varnosti pri delu, kakovosti in uspešnosti del, pa tudi izboljšanje koordinacije in nadzora nad izvajanjem posameznih aktivnosti protiminskega delovanja.

Slika 3: Izvajanje nadzora nad uničevanjem minskih zalog je zelo težko in odvisno od držav podpisnic, PPM PMA 3 v skladišču Osvobodilne vojske Kosova, Kosovo, Ržnič 1999. (foto: M. Bizjak)

Figure 3: Monitoring of the mine stockpile destruction is very difficult and mainly conducted by the states signatories; anti-personnel mines PMA-3 in the Kosovo Liberation Army warehouse, Kosovo, Ržnič 1999. (photo: M. Bizjak)

Zgodovina in proces nastajanja IMAS

Ob prvih odzivih mednarodne skupnosti na minsko problematiko je na začetku prevladoval koncept hitrega odziva in manj ideja normiranja delovanja. Ta usmeritev se je začela počasi spreminjati v zadnji dekadi prejšnjega stoletja, ko je pomen varnosti in kakovosti del postopoma prihajal vedno bolj v ospredje. Posledično je OZN prve standarde izdala marca 1997 in jih poimenovala Standardi za humanitarno razminiranje (International standards for humanitarian mine clearance – dalje ISHMC), poimenovanje pa kaže na takrat prevladujoče razmišljanje, ki je protiminsko delovanje omejevalo predvsem na humanitarno razminiranje in aktivnosti iskanja ter uničevanja min in neeksplozivnih ubojnih sredstev. Ti standardi so se tudi po vsebini omejevali predvsem na fizično minsko grožnjo in grožnjo neeksplozivnih ubojnih sredstev ter z odstranitvijo te grožnje. Vse druge vsebine, ki so danes vsaj tako pomembne kot fizično razminiranje, so bile takrat definirane in razumljene kot stranske, zgolj podporne aktivnosti. Leta 2000 so bili ISHMC vsebinsko razširjeni, dodane so bile nove vsebine, kot so ozaveščanje o nevarnosti min (Mine risk education – dalje MRE), izvidovanje v okviru protiminskega delovanja, usposabljanje za protiminsko delovanje in uničevanje minskih zalog. Ko je delovanje preraslo ozko začetno definicijo, ki je bila odvisna predvsem od tega, da so humanitarno razminiranje prvi začeli izvajati nekdanji vojaki, so se standardi preimenovali v IMAS.

Gledano s časovnega stališča so prvi IMAS (sicer z drugim imenom) formalno nastali precej pozno, saj lahko začetek humanitarnega razminiranja pod vodstvom

Slika 4: Skladiščene protitankovske mine v skladišču Osvobodilne vojske Kosova, Ržnič, Kosovo 1999. (foto: M. Bizjak)

Figure 4: Stored antitank mines in the Kosovo Liberation Army warehouse, Kosovo, Ržnič 1999. (photo: M. Bizjak)

OZN postavimo v leta 1988/1989, ko je OZN v Afganistanu začela izvajati prvi program humanitarnega razminiranja. Ta program je prvič imel namen zmanjšati nevarnost min in neeksplozivnih ubojnih sredstev za lokalno civilno prebivalstvo in je bil prvi v svetu, ki ni imel vojaških ciljev.² Podobno so se v prvi polovici 90. let začeli izvajati podobni programi humanitarnega razminiranja v Kambodži, Mozambiku, Angoli in leta 1996 tudi v Bosni in Hercegovini. To so bili tudi za OZN zelo težki začetki, predvsem zaradi okostenele birokracije OZN in njenih težav s prilagajanjem na spremembe. Pomemben korak naprej je OZN naredila oktobra 1997, ko je oblikovala posebno telo United Nations Mine Action Service (dalje UNMAS), ki je postalo centralni organ za koordinacijo humanitarnega razminiranja po svetu. UNMAS

² Ta program je imel za začetni cilj samo čiščenje minskih polj in odstranjevanje min, vendar se je že takoj pokazala potreba po informacijah, kje mine sploh so, zato je bilo treba izvesti predhodno minsko izvidovanje, na katerega prej nihče ni pomislil. Z vračanjem beguncev pa se je nenadoma pojavila potreba po izvajanju intenzivnega gibanja o ozaveščanju nevarnosti min in pomoči žrtvam min. Tako so se pojavili glavni elementi protiminskega delovanja, ki so se pozneje nadgrajevali z novimi vsebinami in izkušnjami. Prvi program humanitarnega razminiranja v Afganistanu je bil neuspešen, predvsem zaradi načina, s katerim so hoteli rešiti problematiko nevarnosti minskih polj. Glede tega glej več: Bizjak Matjaž, Afganistan drugače, mine in humanitarno razminiranje v Afganistanu, Ujma, številka 19, 2005, str. 270–278.

Slika 5: Skladno z IMAS mora biti vsak posameznik, žival ali stroj, ki izvaja protiminsko delovanje, usposobljen in akreditiran – poligon za usposabljanje deminerjev, Kosovo 2000. (foto: arhiv MACC)

Figure 5: In accordance with IMAS, each individual, animal or machine involved in mine action must be properly trained and accredited; training area for deminers, Kosovo 2000. (photo: archive MACC)

Slika 6: Razoroževanje PMR 2, izvajano v nasprotju z zahtevami ISHMC, Kosovo, Košare 1999. (foto: M. Bizjak)

Figure 6: Dismarming of PMR-2 conducted in contradiction with ISHMC requirements, Kosovo, Košare 1999. (photo: M. Bizjak)

je telo, ki ima mandat tudi za oblikovanje, poenotenje in nadgrajevanje politike protiminskega delovanja ter prakse njegovega izvajanja. Ena prvih nalog UNMAS je bila koordinacija priprave prvih IMAS, ki naj bi deminerskim organizacijam in različnim programom humanitarnega razminiranja³ dali okvir in vodilo za njihovo delo na terenu. V imenu UNMAS je nalogo oblikovanja novih in uradnih IMAS prevzel prav tako na novo oblikovani Mednarodni center za humanitarno razminiranje iz Ženeve (Geneva International Centre for Humanitarian Demining, dalje GICHD). Prvi standardi iz leta 1997 niso imeli zavezujočega pomena, temveč status poskusne »delovne« različice, zato so jih različni programi humanitarnega razminiranja različno spoštovali in uporabljali pri delu. Nekateri programi, kot je bil program v Libanonu, so jih pri organizaciji svojega dela zelo malo upoštevali, spet drugi, kot je bil program na Kosovu, pa so ISHMC predstavljali izhodišče za izvajanje humanitarnega razminiranja. IMAS sledijo standardom Mednarodne organizacije za standardizacijo (International Organization for Standardization – dalje ISO).

Implementacija IMAS na terenu

IMAS so sicer zelo posebne, vendar še vedno zelo splošne usmeritve in informacije, ki opredeljujejo izvajanje protiminskega delovanja v svetu. So okvir, v katerem naj bi

³ Izraz »program humanitarnega razminiranja« uporabljam za označevanje programov, ki so potekali do sprejema prvih veljavnih IMAS, za programe po sprejemu IMAS uporabljam izraz »programi protiminskega delovanja«.

se razvijali nacionalni standardi za izvajanje protiminskega delovanja, ki morajo biti bolj konkretni in morajo izražati lokalne posebnosti. IMAS skozi svoj zelo tehnični »jezik« uporabljajo tudi tri stopnje obligacijske obveznosti (morati, priporočiti, dovoliti) do uveljavljanja standardov in njihove vsebine. Pogojno se lahko uporabljajo tudi kot nacionalni standardi, kar pride do izraza predvsem na področjih, ko morajo vlogo nacionalne avtoritete prevzeti OZN ali katera druga mednarodna organizacija, kot je bil primer Kosova in še nekaterih drugih držav. Taki primeri so razmeroma redki, saj OZN prevzame vodenje, koordinacijo in tudi odgovornost izvajanja protiminskega delovanja le takrat, ko nacionalne oziroma državne avtoritete za protiminsko delovanje ni mogoče določiti. To poudarjanje »lokalne« odgovornosti za protiminsko delovanje je razvidno skoraj v vseh vsebinskih sklopih IMAS. Več je primerov nacionalnih standardov, ki jih na podlagi IMAS oblikuje državna avtoriteta, ki vodi in usklajuje protiminsko delovanje. To so že omenjene Hrvaška, Bosna in Hercegovina in Albanija. IMAS vsebinsko pokrivajo precej širok spekter aktivnosti od začetnega oblikovanja posameznih programov do njihovega končnega vrednotenja. IMAS ne vsebujejo le splošnih usmeritev in smernic, temveč določena poglavja natančno v tehničnem smislu določajo postopke, ki jih je treba izvajati na terenu, kar velja predvsem za t. i. »tehnične« standarde in vsebinska poglavja, ki opredeljujejo izvajanje humanitarnega razminiranja in označevanja nevarnosti.

Način spreminjanja in ažuriranja IMAS

UNMAS je telo znotraj OZN, ki ima mandat za razvoj in ažuriranje IMAS. V imenu OZN delo nadzira in usmerja poseben Upravni odbor IMAS (IMAS Steering group),

Slika 7: Izvajanje akreditacije mlatilke Armtrack 325, skladno z ISHMC, Kosovo, Uroševac – okolica 2000. (foto: M. Bizjak)

Figure 7: Accreditation process of the Armtrack 325 flail in accordance with ISHMC (1997), Kosovo, vicinity of Uroševac 2000. (photo: M. Bizjak)

Slika 8: IMAS predpisujejo stopnjo zaščite in zaščitno opremo za izvajalce razminiranja Kosovo, Peč – okolica 1999. (foto: M. Bizjak)

Figure 8: IMAS regulate the level of protection and personal protective equipment, vicinity of Peč 2000. (photo: M. Bizjak)

ki mu predseduje direktor UNMAS, v njem pa sodelujejo še predstavniki Mednarodnega sklada za pomoč otrokom (UNICEF), Programa Združenih narodov za razvoj (United Nations Development Program – UNDP), Urada Združenih narodov za projektne storitve (United Nations office for Project Services – UNOPS) in GICHD. Upravni odbor IMAS daje izvršne direktive, usmerja in nadzoruje usklajevanje IMAS, potrjuje vse predlagane vsebinske spremembe ter določa in potrjuje članstvo revizijskega odbora, ki vodi in koordinira spreminjanje ter vsebinsko nadgrajevanje IMAS. Sestavljajo ga predstavniki vseh zainteresiranih javnosti, in sicer komercialnih deminerskih organizacij, nevladnih organizacij, minskih centrov, donatorjev, posameznih teles OZN in glede na vsebinsko potrebo tudi specialistov za posamezna področja.

Ocenjevanje, revidiranje in spreminjanje IMAS opravljajo posebni tehnični odbori, ki jih popolnjujejo specialisti za posamezna področja. Ti odbori se dopolnjujejo tudi z izkušenimi člani komercialnih deminerskih organizacij in nevladnih organizacij.

Tako popolnjevanje zagotavlja kakovostno izmenjavo izkušenj in upoštevanje zadnjih spoznanj »s terena« pri pripravi ali ažuriranju standardov. IMAS se pregledujejo pri periodičnih pregledih, ki naj bi se izvajali vsake tri leta, kar pa ne izključuje morebitnih vsebinskih dopolnil tudi v vmesnem času, če so ta pomembna za kakovostno delo in varnost pri delu. Od aprila 2006 do decembra 2009 je bilo na novo sprejetih kar devet standardov, 14 pa jih je bilo vsebinsko dopoljenih ali spremenjenih. V zadnjem obdobju je bil največji napredek viden na področju ozavešanja o nevarnosti min. Večina IMAS je razmeroma novih (2004) in so zamenjali prejšnje smernice OZN. Ti standardi so prvič opredelili definicijo ozavešanja o nevarnosti min, ki je bila pred tem razumljena v zelo širokem in predvsem različnem smislu.

Javna dostopnost IMAS

IMAS imajo status javnega dokumenta, ki je dostopen na javnem spletu. Ker je eden od dokumentov, ki se kot celota ali samo deloma stalno spreminja, je treba biti pozoren na zadnjo različico. Na javnem spletu je oblikovana posebna spletna domena,⁴ na kateri je mogoče pridobiti zadnjo veljavno različico IMAS. Na tej domeni so dostopni tudi prevodi IMAS v kitajščino, arabščino, francoščino, ruščino in španščino, vendar imajo vsi prevodi status neuradnih dokumentov, prav tako se prevodi opravijo zgolj občasno, ne glede na redne vsebinske spremembe standardov, ki jih je precej. Na omenjeni javni domeni so tudi nekateri vsebinsko ožji in iz IMAS izhajajoči nacionalni standardi za izvajanje protiminskega delovanja, ki odražajo značilnosti področij in dežel, kjer se uporabljajo. Namen teh nacionalnih standardov je predvsem pomoč nacionalnim avtoritetam, ki vzpostavljajo svoj nacionalni program protiminskega delovanja.

Vsebina IMAS

Ker so IMAS z leti postali vsebinsko zahtevni, so njegovi urejevalci njihovo vsebino razdelili na 14 vsebinskih sklopov, od katerih vsak obravnava drugačen oziroma svoj element protiminskega delovanja. Od tega sta dva vsebinska sklopa šele v fazi priprav oziroma delovnih osnutkov. Prvi IMAS iz leta 1997 so bili vsebinsko zelo preprosti, zato lahko rečemo, da je bilo v sredino postavljeno humanitarno razminiranje, okoli njega pa so bile definirane druge aktivnosti kot podpora »fizičnemu« razminiranju. Z razvojem ideje in širitvijo prakse protiminskega delovanja so aktivnosti, ki potekajo hkrati, postale enakovredne humanitarnemu razminiranju.

⁴ www.mineactionstandards.org

Slika 9: V skladu z ISHMC markirano, izmerjeno in v zaključno poročilo vrisano očiščeno minsko polje, Kosovo, Kraljane 2000. (foto: M. Bizjak)

Figure 9: A cleared minefield that is marked, measured and included in the final report in accordance with ISHMC, Kosovo, Kraljane 2000. (photo: M. Bizjak)

Slika 10: Označevanje nevarnih površin je ena temeljnih zahtev IMAS, Albanija, Tropojë – okolica 1999. (foto: M. Bizjak)

Figure 10: Marking of dangerous areas is one of the basic requirements of IMAS, Albania, vicinity of Tropojë, 1999. (photo: M. Bizjak)

Vsak od vsebinskih sklopov lahko vsebuje samo en standard, lahko pa jih je v okviru enega vsebinskega sklopa več. Vsak vsebinski sklop ima uvod, v katerem se predstavi kratka vsebina in pomen sklopa, enako pa velja tudi za posamezne standarde znotraj sklopa.

1 Vodič uporabnosti IMAS (Guide for application of the IMAS)

V okviru tega vsebinskega sklopa je le en standard, ki ima isti naziv kot vsebinski sklop. Standard predvsem izpostavlja načelo humanitarnosti pri izvajanju protiminskega delovanja, nacionalno (lokalno) odgovornost za implementacijo IMAS in izvedbo delovanja ter opredeljuje mednarodne pogodbe in druge mednarodne standarde, ki so izhodišče IMAS. Standard je uvod, ki določa splošne pogoje in načine implementacije IMAS. Pomemben je tudi poudarek, po katerem IMAS nimajo pravnega pomena, razen če jih implementirajo nacionalne avtoritete. Standard opredeljuje tudi način ažuriranja in spreminjanja IMAS ter odgovorna telesa za izvedbo tega stalnega procesa.

2 Oblikovanje programov za protiminsko delovanje (Establishment of mine action programmes)

Tudi ta vsebinski sklop sestavlja samo standard, ki v splošnem opredeljuje avtoritete, ki oblikujejo in vodijo programe protiminskega delovanja, obveznosti, financiranje, kadrovske popolnjevanje teh programov itn. Predvsem je pomembna definicija delitve vlog in odgovornosti med OZN in nacionalno avtoriteto, ki je v različnih primerih lahko zelo različna in se tudi spreminja.

Standard podobno kot standard iz prvega vsebinskega sklopa izpostavlja in poudarja pomen nacionalnih avtoritet pri izvajanju protiminskega delovanja. Opredeljuje tudi razliko med minskim centrom kot telesom, ki vodi in koordinira protiminsko delovanje na izvedbeni ravni in nacionalno (državno) avtoriteto, ki sprejema politične usmeritve ter določa strategijo protiminskega delovanja v državi. Standard je razmeroma nov, vendar zelo pomemben, saj predstavlja izhodišča, na katerih temelji izvajanje protiminskega delovanja.

3 Nabava (oskrba) opreme za protiminsko delovanje (The procurement of mine action equipment)

Ta vsebinski sklop vsebuje kar štiri standarde, ki opredeljujejo zelo široko področje opreme in tehnike, ki se uporabljata pri protiminskem delovanju. Dolgo časa je bilo razminiranje razumljeno le kot ročno razminiranje, ki je počasno, drago in s stališča dela zelo ekstenzivno, z organiziranim pristopom k razvoju in izvajanju protiminskega delovanja pa je bila ta definicija presežena. Nove tehnologije omogočajo hitrejše izvajanje del in doseganje istih standardov kakovosti opravljenega dela. Standardi v tem vsebinskem sklopu onemogočajo pojav, ki je bil zelo pogost v začetnih programih humanitarnega razminiranja, ko so se nekatere tehnične rešitve preizkušale med izvajanjem razminiranja, čeprav so se lahko zelo zgodaj pokazale kot premalo kakovostne in celo neustrezne. Posledice so bile pogoste delovne nesreče in nesreče v že »očiščenem« področju ipd. Standardi izpostavljajo tudi nujno potrebo po raziskovanju in tehničnih novostih, ki naj bi pripomogli k čim kakovostnejšemu izvajanju protiminskega delovanja, predvsem pa morata biti oskrba z opremo in iskanje novih tehničnih rešitev decentralizirana in ne stvar

Slika 11: IMAS ne določajo ravnanja v primeru drugih neeksplozivnih nevarnosti – strelivo z osiromašenim uranom, najdeno na dejanskem minskem polju, Kosovo 2000. (foto: M. Bizjak)

Figure 11: IMAS are not defining a possible course of action for other non-explosive threats; depleted uranium ammunition found in a minefield, Kosovo, 2000. (photo: M. Bizjak)

Slika 12: Uničenjevanje NUS je pomemben del IMAS, Kosovo, Goleš 1999. (foto: arhiv MACC)

Figure 12: EOD is an important part of IMAS, Kosovo, Goleš 1999. (photo: archive MACC)

monopola. Standardi določajo tudi merila, ki jih morajo morebitne nove tehnologije izpolnjevati za kakovostno uporabo pri protiminskem delovanju: funkcionalnost, cenovna dostopnost, zanesljivost, koristnost, preprosta uporaba in tehnološka dovršenost. Prav tako iskanje novih tehnoloških rešitev glede na IMAS ne sme biti rezultat spontanosti, temveč načrtovan proces, sestavljen iz več nadzorovanih korakov, ki onemogočajo, da bi se oprema dejansko preizkušala in dokazovala na nevarnih območjih, temveč je morebitna operativna uporaba rezultat različnih študij, preverjanj in praktičnih testiranj na nacionalni in mednarodni ravni. Postopki testiranj so tudi natančno določeni. Ta vsebinski sklop posebej izpostavlja problematiko tehnološkega raziskovanja, ki mora postati integralni del protiminskega delovanja, ker le tak napredek omogoča hitro doseganje končnega cilja delovanja, t. j. »svet brez min«. Optimalni proces razvoja opreme za protiminsko delovanje obsega štiri stopnje, in sicer formulacijo koncepta, definiranje oznak/značilnosti opreme, razvoj/testiranje/evaluacijo in uporabo opreme v praksi – kar je idealno, vendar ni zmeraj mogoče. Kritiki tega vsebinskega sklopa IMAS poudarjajo, da je preobširen in preveč podroben ter s svojo vsestranskostjo onemogoča morebitne tehnične rešitve »malih ljudi«, ki nimajo niti dovolj časa niti sredstev za izvedbo vseh testiranj in dolgotrajnih ter dragih postopkov, kot jih zahtevajo IMAS. Pregled podjetij, ki proizvajajo opremo za protiminsko delovanje, kaže na zmanjšanje števila proizvajalcev v zadnjih letih, težko pa je oceniti, koliko gre to na račun zahtevnosti IMAS, če sploh. Priznati pa je treba razvojno naravnost IMAS, saj poseben standard v tem sklopu opredeljuje in dejansko tudi spodbuja raziskave na področju tehnologije protiminskega delovanja, drugi standard pa postopke in načine testiranj ter evaluacije nove opreme.

4 Slovar strokovnih terminov in definicij (Glossary of terms and definitions)

Ta vsebinski sklop oziroma standard podaja vsebinske obrazložitve vseh nazivov, definicij in kratic, ki se uporabljajo v IMAS. Obrazložitve se lahko s spremembo standardov ali nastankom novih standardov spremenijo ali na novo oblikujejo.

5 Informacijski sistem (Information system)

Vsebinski sklop se šele pripravlja in oblikuje.

6 Usposabljanje za izvajanje protiminskega delovanja (Mine action training)

V tem vsebinskem sklopu je zdaj le en standard, in sicer Upravljanje in vodenje usposabljanja (Management of training). Usposabljanje izvajalcev različnih delov protiminskega delovanja vseh ravni je v zadnjih desetih letih postalo zelo pomembno. Prej je bilo usposabljanje velikokrat prepuščeno stihiji in organizaciji, ki je dejavnost izvajala. Prav tako so bili merila, načini usposabljanja in končna usposobljenost zelo različni. Ta standard opredeljuje samo načine upravljanja in vodenja usposabljanja za izvajanje protiminskega delovanja, kar so merila in načini dela, ki jih morajo upoštevati vodje in izvajalci usposabljanja pri pripravi in izvajanju usposabljanja. Opredeljeni sta dve obliki usposabljanja: usposabljanje med izvajanjem dela oziroma »on the job training« in formalno usposabljanje. Vsako usposabljanje mora imeti glede na standard opredeljene cilje, časovnico, končno testiranje, merila za selekcijo izvajalcev usposabljanja, opremo, učna sredstva, učne poligone, način shranjevanja osebnih kartotek z oznakami usposobljenosti

Slika 13: Uničena vojaška tehnika – protioklepni raketni sistem Fagot, področje je bilo napadeno s kasetnimi bombami, Kosovo, Kamena glava 2000. (foto: M. Bizjak)

Figure 13: Destroyed military equipment - antitank system Fagot; the area was attacked with cluster munitions, Kosovo, Kamena glava 2000. (photo: M. Bizjak)

ipd. Vsebinski sklop oziroma standard je pomemben, ker določa približno enake pogoje usposabljanja za vse izvajalce protiminskega delovanja ter pomeni skupna izhodišča, ki jih morajo upoštevati vse organizacije, ki usposabljanje izvajajo.

7 Vodenje, akreditacija in nadzor (Management, accreditation and monitoring)

Vsebinski sklop združuje kar osem standardov, od tega štirje opredeljujejo vodenje humanitarnega razminiranja, trije pa vodenje ozaveščanja o nevarnosti min.

Razminiranje v svetu še zmeraj izvajajo zelo različni subjekti nevladnih organizacij in komercialnih deminerskih organizacij ter pripadniki različnih vojsk. Načini dela so različni, vendar je njihov cilj pogosto isti, prav tako pa tudi končna odgovornost. Učinkovito vodenje, akreditacija in nadzor nad izvajanjem protiminskega delovanja omogočajo, da končni rezultat, t. j. predaja očiščenih površin lokalnim avtoritetam, dosega standarde IMAS.

Vsebinski sklop opredeljuje izvajanje humanitarnega razminiranja v štirih enakovrednih fazah, ki jih je glede na IMAS **treba** (poudaril M. B.) izvesti. To so:

- *načrtovanje*, pri katerem je bistveni poudarek predvsem na predhodnem zbiranju vseh razpoložljivih informacij o konkretnem problemu na terenu;
- *priprava za izvajanje razminiranja*, kamor spada tudi izbira deminerske organizacije za konkretno nalogo in njeno akreditiranje;
- *izvajanje razminiranja*, ki se mora izvajati skladno z vnaprej pripravljenimi in odobrenimi standardnimi operativnimi postopki,

- *aktivnosti po končanem čiščenju*, kamor spadajo predvsem izvedba nadzora kakovosti izvedenih del, vse potrebne meritve in izdaja ustreznega certifikata.

Akreditacija deminerskih organizacij se glede na standarde vedno izvaja v dveh korakih, najprej je na vrsti preverjanje dokumentacije, organizacije in izkušenj, nato pa dejansko preverjanje na terenu. Preverijo se učinkovitost in varnost uporabljene opreme, postopki izvajanja aktivnosti in vsi posamezniki, ki bodo aktivnosti izvajali.⁵ Akreditacija konkretni organizaciji omogoča začetek izvajanja aktivnosti, za katero je bila akreditirana in je dokazala, da jo je s svojimi ljudmi in opremo sposobna izvajati skladno z zahtevami IMAS. Z akreditacijo kontrola izvajanja aktivnosti ni končana, temveč je delo še naprej nadzorovano. Zato je kontrola sestavni del procesa protiminskega delovanja in obsega izvajanje humanitarnega razminiranja, ozaveščanja o nevarnosti min in uničevanja minskih zalog. Drugi stebri delovanja so težje merljivi in nadzorovani, zato IMAS ne opredeljuje potrebe po akreditaciji in nadzoru njihovega izvajanja.

Ta vsebinski sklop vsebuje tudi določila za izvajanje ozaveščanja o nevarnosti min. Prvi dve izdaji IMAS nista vsebovali celovitih določil in definicij ozaveščanja o nevarnosti min, ta določila so se pojavila šele leta 2004.⁶ Standardi opredeljujejo vodenje ozaveščanja o nevarnosti min, proces akreditacije organizaciji za izvajanje ozaveščanja o nevarnosti min in nadzor nad izvajanjem. S temi tremi standardi je bil storjen velik korak naprej, ker je bilo pred letom 2004 izvajanje ozaveščanja o nevarnosti min precej stihijsko in nenadzorovano, kar je pogosto imelo hude posledice na terenu, saj so lokalni prebivalci v bližnjih vaseh dobili različna navodila o varnem obnašanju pred minami in neeksploziranimi ubojnimi sredstvi.

V omenjeni vsebinski sklop je umeščen tudi standard, ki opredeljuje razvoj in upravljanje s pogodbami o protiminskem delovanju. Na prvi pogled ne spada v ta vsebinski sklop, vendar natančnejša analiza in poznavanje protiminskega delovanja to misel ovržeta. Protiminsko delovanje moramo razumeti tudi kot gospodarsko aktivnost, v kateri se pretaka in vanjo vlaga zelo veliko kapitala. Donatorji, komercialna deminerska organizacija in tudi nevladna organizacija želijo svoj kos »pogače«, zato je bilo treba področje sklepanja in definiranja »poslov« pravno uskladiti in definirati. Namen tega standarda je dati usmeritve in navodila za pripravo pogodb v okviru proti-

⁵ V okviru programa humanitarnega razminiranja na Kosovu je bila akreditacija odvzeta kar dvema KDO, nemški Gerberi in ruskemu Emercomu. Pri Gerberu so odkrili aktivne protitankovske mine v že »očiščenem« področju, ki je bilo namenjeno parkiranju obiskovalcev delovišča. Izredna kontrola EMERCOM pa je v očiščenem predelu odkrila »zgrešene« protipehotne naletne mine brez vžigalnika, poleg tega je razminiranje izvajala tudi oseba, ki za to ni bila akreditirana niti usposobljena (kuhar).

⁶ Ti standardi so nadomestili zastarele usmeritve za izvajanje MRE (International Guidelines for Landmine and ERW Awareness), ki jih je leta 1998 izdal UNICEF.

Slika 14: Glede na IMAS mora biti varno območje vedno jasno razmejeno od nevarnega območja – delovišče italijanske NGO Intersos, Kosovo, Lauša 2000. (foto: M. Bizjak)

Figure 14: As required by IMAS, the safety area should always be clearly delimited from a potentially dangerous area; working site of the Italian NGO Intersos, Kosovo, Lauša 2000. (photo: M. Bizjak)

minskega delovanja in vodenje ter nadziranje pogodbenih obveznosti. Izhodišče pogodbenih obveznosti po standardu so ponudba, sprejetje ponudbe, čas in drugi pogoji izvedbe aktivnosti. Pri protiminskem delovanju naj bi se uporabljali predvsem dve obliki pogodbe, in sicer pogodba s fiksno ceno in pogodba glede na dejanske stroške.

8 Predaja zemljišča in izvidovanje (Land release and survey)

Vsebinski sklop opredeljuje predvsem izvajanje izvidovanj in predajo prej sumljivih ali nevarnih zemljišč ponovno v uporabo lokalnim skupnostim. Določa sedem standardov, dva sta še dodatno v pripravi. Ta vsebinski sklop je bil glede na predhodne izdaje IMAS kar precej spremenjen, saj kar trije standardi opredeljujejo načine in pogoje za izvedbo predaje zemljišča lokalnim skupnostim. Vendar so prav novi standardi⁷ (Land release, Non-tehnical survey in Technical survey) v nekaterih podrobnostih v nasprotju z nekaterimi drugimi IMAS, kar bo v prihodnje zagotovo vplivalo na usklajevanje nasprotujočih vsebin. Prenehal je veljati standard, ki je opredeljeval izvajanje tehničnega izvidovanja in je bil tako po naslovu kot po vsebini ožji od novo veljavnih standardov.

Prvi »poskusni« ISHMC, ki so bili izdani marca 1997, so ločevali samo tri oblike izvidovanja in bili v tem smislu precej vsebinsko poenostavljeni. Šele oktobra 2001 je IMAS uvedel bolj celovite definicije izvidovanja in opredelil izvidovanje kot neprekinjen proces zbiranja informacij od začetka programa do njegovega konca, kar je bila

bistvena novost. Veljavni vsebinski sklop natančno opredeli različne vrste izvidovanj, ki se izvajajo v okviru protiminskega delovanja, načine in pogoje njihovega izvajanja. Novost je pogoj, da je pred sprejetjem odločitve glede potrebnosti nacionalnega programa protiminskega delovanja treba izvesti Splošno minsko oceno, kar prej ni bilo treba,⁸ je pa to proces (v bistvu gre za zbiranje in analiziranje vseh informacij o nevarnih območjih), ki mora trajati ves čas izvajanja protiminskega delovanja na določenem območju oziroma v določeni državi. Ta način zagotavlja sprejemanje strateških odločitev na podlagi analiz in podatkov o onesnaženosti določenega območja, prej so se te ocene namreč sprejemale na podlagi zelo splošnih podatkov in so bile zato velikokrat napačne ali sprejete brez vsebinske podlage.

Glede na standarde lahko tehnično izvidovanje poteka na več načinov, vendar se prav tu vidi vpliv posameznih deminerskih organizacij. Po tem standardu lahko tehnično izvidovanje poteka tudi s t. i. valjarji, ki pa jih je prva začela množično uporabljati britanska nevladna organizacija Halo Trust. Njihovi valjarji so se tako na Kosovu kot v nekaterih drugih državah pokazali kot sredstvo dvomljivih lastnosti, vendar je Halo Trust zelo močna organizacija z velikim vplivom, kar se nedvomno kaže tudi v primeru IMAS. Najbrž je takih posrednih vplivov na vsebino IMAS več. Pomembno je, da IMAS določajo razliko med ciljnim tehničnim izvidovanjem in sistematičnim izvidovanjem. Ciljno se izvaja zgolj na majhnih področjih, za katere se domneva, da so minirana oziroma kako drugače onesnažena, pri sistematičnem pa se načrtno preverjajo večja področja, kjer se le sumi na nevarnost.

Vrste izvidovanj so v tem vsebinskem sklopu sicer precej natančno opredeljene, vendar je vseeno mogoče snovalcem IMAS očitati vsebinsko nedoslednost, saj ni jasno opredeljena razlika med »Splošno minsko oceno« in drugimi oblikami izvidovanj. Prav tako nekateri avtorji poudarjajo nejasno in lahko tudi zavajajočo definicijo tehničnega izvidovanja IMAS. Glede na IMAS je glavna naloga tehničnega izvidovanja zbrati dovolj informacij, da se lahko potrebe po razminiranju bolj natančno določijo, vendar del definicije »including the areas to be cleared« širi naloge tehničnega izvidovanja tudi prek zbiranja informacij in sega že v območje zmanjševanja površine (Area Reduction), kar pa je že stara definicija tehničnega izvidovanja iz leta 1997. Posledično je prav tehnično izvidovanje v skupnosti protiminskega delovanja zelo nedorečena zadeva in si mnogi nejasno definicijo razlagajo po svoje.

Predaja zemljišča in dokumentiranje po razminiranju sta vzročno povezana procesa, prav tako opredeljena v tem vsebinskem sklopu. Dokumentiranje po razminiranju določa, ob vseh potrebnih elementih zaključnega poročila, tudi merjenje in označevanje očiščenega področja. Način

⁸ Glede vrst izvidovanja v protiminskem delovanju glej več: Matjaž Bizjak, Vrste izvidovanj pri humanitarnem izvidovanju, Ujma, številka 21, 2007, str. 281–293.

⁷ Vsi trije standardi so bili sprejeti leta 2009.

Slika 15: V primerjavi z začetkom je zdaj v okviru protiminskega delovanja enakopravnost spolov očitna – deminerke norveške NGO NPA, Kosovo, Peč 2000. (foto: M. Bizjak)

Figure 15: In contrast to the beginning, sex equality is now assured in the framework of PMD; female deminers of the Norwegian NGO NPA, Kosovo, Peč 2000. (photo: M. Bizjak)

izvedbe predaje zemljišča lokalnim skupnostim je bil v pristojnosti teles, ki so vodila razminiranje, ali celo organizacij, ki so izvedle razminiranje nevarnega področja, kar je mnogokrat vodilo do različnih postopkov in tudi do hudih težav ob predaji zemljišča, ker postopek predaje domačinov ni prepričal, da je zemljišče varno.

Novost je tudi standard, ki opredeljuje zbiranje informacij in oceno potrebe po izvajanju aktivnosti glede ozaveščanja o nevarnosti min, kar v starejših IMAS ni bilo opredeljeno. IMAS tu posebej izpostavljajo potrebo po upoštevanju etičnosti pri zbiranju podatkov, določajo pa tudi podatke, ki jih je treba zbirati in analizirati.

9 Humanitarno razminiranje (Mine and ERW clearance)

V tem vsebinskem sklopu je devet standardov, ki opredeljujejo ročno razminiranje in uničevanje neeksplozivnih ubojnih sredstev, uporabo psov za iskanje min (mine detection dogs) in strojno razminiranje, trije standardi pa so v pripravi. Treba je poudariti, da je bil v »poskusnih«⁹ ISHMC prav ta sklop najpomembnejši in so bili hierarhično gledano vsi drugi podrejeni njemu. Zdaj ni več tako, sklop ostaja pomemben, vendar je po pomenu enakovereden drugim sklopom. V ta sklop spada tudi razmeroma novi standard, ki je pred tem spadal v področje dokumentiranja po razminiranju, zdaj pa standard Kontrola očiščene površine (Inspection of Cleared land) določa kontrolo nad izvedenim razminiranjem po končanem delu. Prav tako za razliko od starejših standardov ta vsebinski sklop določa razliko med kontrolo izvajanja kakovosti del (quality assurance) in kontrolo opravljenega dela (quality control). Standard je nedvomno pravilno umeščen, saj kontrola največkrat

pomeni ponovitev določenih postopkov razminiranja, vendar na manjšem vzorcu. IMAS opredeljujejo aktivnosti ter deloma tudi razlike med tremi pogojno označenimi »ročnimi«⁹ dejavnostmi: ročnim razminiranjem minskih polj, čiščenjem bojišča (Battle Area clearance – BAC) in uničevanjem neeksploziviranih ubojnih sredstev (Explosive ordnance disposal – EOD). V okviru IMAS je razlika med čiščenjem bojišča in uničevanjem neeksploziviranih ubojnih sredstev precej nejasna, vendar je čiščenje bojišča definirano kot čiščenje vseh nevarnih področij, razen minskih polj,⁹ uničevanje neeksploziviranih ubojnih sredstev pa detekcija in uničevanje predvsem posameznih ali manjših skupin teh sredstev.¹⁰

Razen strojnega razminiranja, ki ga opredeljuje le en standard, je predvsem uporaba psov za iskanje min v primerjavi s starejšimi različicami IMAS dobro raziskana in natančneje določena. To kaže na pomen in cenovno sprejemljivost uporabe psov, ki so pri izvedbi humanitarnega razminiranja postali zelo pomembni, predvsem pa zelo učinkovit element. Če je bila uporaba psov za iskanje min v starejših različicah IMAS opredeljena precej na splošno, lahko opredelimo pet zgoraj omenjenih standardov kot tipične tehnične standarde, ki v primerjavi z nekaterimi drugimi »tehničnimi«⁹ IMAS zelo natančno opredeljujejo uporabo psov za iskanje min. Poseben standard opredeljuje tudi izvajanje posredne detekcije s psi za iskanje min (Remote Explosive Scent Tracing – REST),¹¹ kar kaže na svojevrstno napredno razmišljanje ustvarjalcev IMAS, saj metoda v skupnosti protiminskega delovanja še ni popolnoma sprejeta, uporablja jo majhno število organizacij, vendar velja ob določenih pogojih za perspektivno metodo. Velik napredek v razmišljanju kaže tudi standard, ki določa splošno in medicinsko oskrbo za potrebe psov za iskanje min. Tu se kaže skrb za kakovostno usposobljene pse, ki dosegajo zelo visoke cene in po drugi strani zelo skrajšujejo čas razminiranja in znižujejo njegove stroške, opaziti pa je tudi vidik čustvene povezanosti enega dela skupnosti protiminskega delovanja,

⁹ Izjema so skladišča, kjer so strelivo in druga minkoeksplozivna sredstva skladiščena. Če je bilo tako skladišče napadeno, uničeno in so prej skladiščena minkoeksplozivna sredstva raztresena po veliki površini, tako čiščenje spada v okvir BAC oziroma EOD. V tem primeru so to lahko tudi raztrosene mine, vendar čim obstaja najmanjši sum na položene mine, se BAC ne izvaja.

¹⁰ IMAS predstavljajo tudi delitev NUS (LUXO) na:

- eksplozivne vojne ostanke (Explosive remnants of war – ERW), ki obsegajo vsa neeksplozivirana ubojna sredstva (NUS), ki so bila v resnici aktivirana, vendar zaradi različnih razlogov niso delovala: izstreljene minometne mine, odvržene letalske bombe ipd.;
- zapuščena eksplozivna sredstva (Abandoned Explosive Ordnance – AXO), kar pomeni eksplozivna sredstva, ki niso bila uporabljena in so bila zapuščena, npr. zapuščena vojaška skladišča s skladiščnim strelivom, minami, drugimi eksplozivnimi bojnimi sredstvi ipd.

¹¹ Glede uporabe psov pri protiminskem delovanju glej več: Bizjak Matjaž, Uporaba psov pri humanitarnem razminiranju, Ujma, številka 17–18, 2003–2004, str. 315–323.

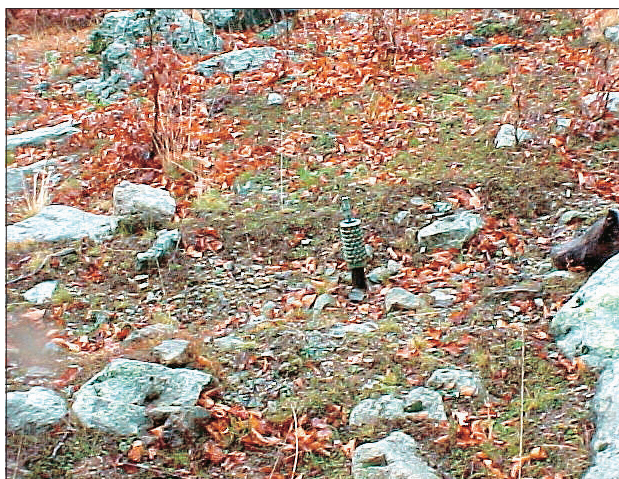
predvsem vodičev službenih psov, s psi za iskanje min. Standard določa njihovo medicinsko oskrbo, prehrano, nastanitev, karanteno, transport in delovanje ob kužnih in epidemičnih boleznih.¹²

Ta vsebinski sklop je bil in je še zmeraj zelo pomemben del IMAS in velja za sklop, ki je doživel največ sprememb in je redno ažuriran. Njegova sodobnost se vidi tudi v skrbi za okolje, predvsem pri uporabi strojnih sredstev. Očitamo mu lahko le ne dovolj jasno definiranje ročnega razminiranja in nejasno razmejitev med čiščenjem bojišča in uničevanjem neeksplozivnih ubojnih sredstev.

10 Varnost pri izvajanju protiminskega delovanja in varovanje zdravja (Mine action safety and occupational health)

Kar sedem standardov določa varnostne ukrepe, varovanje zdravja in varovanje okolja pri izvajanju protiminskega delovanja (standard o varnosti pred neeksplozivnimi ubojnimi sredstvi je v pripravi). Tudi ta vsebinski sklop je zelo pomemben, saj ideja protiminskega delovanja sicer izpostavlja načelo »svet brez min«, vendar sta varovanje zdravja in varnost pri delu eden temeljnih principov protiminskega delovanja in posebej humanitarnega razminiranja. Zato ne preseneča, da je ta vsebinski sklop bogat in precej podrobno raziskan ter natančno opredeljuje varnostne ukrepe na delovišču, vrsto in kakovost osebne zaščitne opreme, način medicinske oskrbe in podpore humanitarnemu razminiranju, varno ravnanje z eksplozivom ipd. Poseben standard je namenjen tudi poročanju in izvedbi preiskav ob delovnih nesrečah ter drugih incidentih. Veljavni IMAS določajo precej incidentov, o katerih je treba poročati in jih raziskati. Poskusni ISHMC so opredeljevali preiskavo le v primeru delovne nesreče, kar pa je zdaj vsebinsko precej razširjeno. Predvsem je to posledica nekaterih hudih in nesprejemljivih nepravilnosti (delovnih in drugih nesreč – nesreče lokalnih prebivalcev, živine v že očiščenem predelu ipd.). Pomembna novost je tudi standard, ki določa skrb za varovanje okolja. To je sicer ena od stalnic, ki se pojavlja v vseh vsebinskih sklopih, predvsem v devetem in desetem sklopu to povzame

¹² Treba je poudariti, da je skupnost protiminskega delovanja lahko šolski primer kakovostne skrbi in ravnanja s psi, saj se pogosto obravnavajo kot ljudje ali celo bolje. Vzrok ni toliko cena kot nujna povezanost psa in njegovega vodiča, ker se lahko le tako zagotovi ustrežna kakovost opravljenega dela, poleg tega je zdravje vodiča psa mnogokrat povezano z delom psa. Znano je precej primerov, ko sta vodič in pes spala skupaj, tako je vodič v vsakem trenutku vedel, kakšno je fizično in psihično stanje psa (prehlad, povišana temperatura, druge zdravstvene težave) in ali je pripravljen za delo ali ne. Pri uporabi psov za iskanje min velja zelo preprosta in tudi kruta logika. Nadzorniki del pogostokrat od vodičev psov zahtevajo, da se po končanem delu sami sprehodijo po razminiranem zemljišču. Če vodič svojemu psu zaupa, bo to storil, če zaupanja nima, tega ne bo storil in kontrolor ne razglasi zemljišča za očiščenega, organizacija ali posameznik pa lahko izgubi akreditacijo za delo.

Slika 16: Razsežnost minske problematike je vplivala na nastanek protiminskega delovanja in tudi IMAS – mešano minsko polje, Kosovo, Košare 2000. (foto: M. Bizjak)

Figure 16: The scale of the mine threat triggered mine action and consequently IMAS; a mixed minefield, Kosovo, Košare 2000. (photo: M. Bizjak)

poseben standard, ki že v izhodišču izpostavi morebitne škodljive posledice protiminskega delovanja na okolje. Vpliv je lahko kratkoročen (uničevanje eksplozivnih teles) ali dolgoročen (vpliv na vodo, dolgotrajne poškodbe vegetacije, sprememba strukture zemlje ipd.). Standard predstavlja pogoje in določa minimalne varnostne ukrepe za varovanje okolja, ki jih je treba pri izvajanju protiminskega delovanja spoštovati. Posebej je izpostavljeno varovanje zasebne lastnine, infrastrukture, kmetijskih zemljišč, vode in zgodovinskih lokacij. Izpostavljeno je tudi uničevanje minskih zalog, kar predvideva Konvencija o prepovedi uporabe, skladiščenja in prenosa protipehotnih min in ki zaradi velike koncentracije eksplozivnih teles lahko pomeni resno grožnjo za okolje. Sicer IMAS izpostavlja, da je selekcija metode uničevanja protipehotnih min odvisna od razpoložljivih financ, fizičnega stanja skladiščenih sredstev in ekološke zakonodaje konkretne države, vendar je pomembno že to, da IMAS opozarja na nujno potrebo po zaščiti okolja.

11 Uničevanje zalog eksplozivnih sredstev (Stockpile destruction)

Tudi ta sklop, ki obsega tri standarde, je glede vsebine razmeroma nov, od vseh standardov pa se najbolj povezuje s Konvencijo o prepovedi uporabe, skladiščenja in prenosa protipehotnih min, saj je od leta 1999, ko je Konvencija začela veljati, uničevanje eksplozivnih, predvsem minskih zalog, postalo integralni del protiminskega delovanja.¹³ Glede na IMAS obstaja sicer pet tradicionalnih možnosti logističnega reševanja odvečnega

¹³ 17. avgusta 2000 je OZN sprejela odločitev, po kateri je uničenje minskih zalog postalo peti steber protiminskega delovanja.

streliva in eksploziva,¹⁴ vendar se lahko pri protipehotnih minah uporabi zgolj metoda fizičnega uničenja. Poleg tega je to edina aktivnost protiminskega delovanja, pri kateri niso toliko pomembne nevladne organizacije, temveč predvsem vladne organizacije. Vsebinski sklop definira tudi načine uničevanja eksplozivnih teles, od odprte detonacije, sežiganja in industrijske nevtralizacije. Pri tem vsebinskem sklopu je očitna njegova vsebinska odvisnost in povezanost s Konvencijo o prepovedi uporabe, skladiščenja in prenosa protipehotnih min, predvsem pa, da je prednostno namenjen uničevanju minskih zalog. K tem trem standardom je treba dodati tudi standard, ki opredeljuje nadzor nad uničevanjem eksplozivnih zalog, ki je v sedmem vsebinskem sklopu.

IMAS je mogoče, podobno kot nekaterim drugim mednarodnim aktom, očitati nejasnost definicije »zaloga eksplozivnih sredstev«, ta definicija je jasna namreč le v primeru protiminskega delovanja, zunaj tega okvira pa postane nedorečena. Posledično je predvsem standard, ki opredeljuje uničevanje zalog protipehotnih min, jasen in natančno določen ter opredeljuje dejavnost v skladu z določili Konvencije o prepovedi uporabe, skladiščenja in prenosa protipehotnih min. Po ocenah organizacije Landmine Monitor naj bi leta 2008 44 držav v svojih skladiščih še zmeraj imelo 176 milijonov protipehotnih min.¹⁵

12 Ozaveščanje o nevarnosti min (Mine risk education)

Prvi programi humanitarnega razminiranja so nakazali precej pomanjkljivosti, najbolj izrazita je bila ta, da so bili naravnani skoraj izključno na razminiranje, vsi drugi vidiki pa so bili potisnjeni v stran. Čeprav so v Kuvajtu in Afganistanu prebivalce ozaveščali o nevarnosti min (Mine awareness), ni bilo integralni del protiminskih programov. Zato je umestitev ozaveščanja o nevarnosti min v okvir IMAS zelo pomembna. V tem vsebinskem sklopu obstajata samo dva standarda, vendar pa skupaj z drugimi iz drugih vsebinskih sklopov kar sedem standardov opredeljujejo različne sklope ozaveščanja o nevarnosti min. Vsebinski sklop določa predvsem načrtovanje in implementacijo programov oziroma projektov ozaveščanja o nevarnosti min.

13 Pomoč žrtvam min (Victim assistance)

Vsebinski sklop se šele pripravlja in oblikuje.

¹⁴ Prodaja, donacija, povečana uporaba pri usposabljanju, potop v globokem morju – slednjo metodo je prepovedala Konvencija iz Osla (Convention for the Prevention of Marine Pollution by Dumping from Ships and Aircraft).

¹⁵ Landmine Monitor – Toward a Mine Free World, Executive Summary 2008, str. 8.

14 Vrednotenje uspešnosti izvajanja programov za protiminsko delovanje (Evaluation of mine action programmes)

V tem delu sta dva standarda, eden pa je v obliki delovnega izvoda. Namen vrednotenja uspešnosti je predvsem v smislu ocene uspešnosti posameznih programov in ugotavljanja, kakšna so bila odstopanja v programih glede na predhodno načrtovanje. Vrednotenje uspešnosti je pomemben element protiminskega delovanja, saj je slednje zmeraj omejeno s časom, ljudmi, predvsem pa finančnimi sredstvi. Dobro izvedeno vrednotenje zagotavlja podatke (učenje iz izkušenj), ki so pogoj za izboljšanje načrtovanja prihodnjih programov in projektov. Vrednotenje se glede na IMAS izvaja na koncu del ali pa, če gre za fazni projekt, ob koncu posameznih faz, prav tako IMAS poudarjajo, da sta vrednotenje in nadzor sicer povezana, vendar glede na funkcijo dva ločena procesa. Vrednotenje je pomembno tudi z vidika donatorjev, saj veliko donatorjev zahteva vrednotenje in kontrolo. Glede na IMAS je vrednotenje mogoče izvesti pri večini aktivnosti protiminskega delovanja, in sicer za celoten program ali samo za njegov del. Bolj specifično je vrednotenje rezultatov v okviru ozaveščanja o nevarnosti min, pri katerem so rezultati težje merljivi in jih je mogoče ocenjevati le ob jasnih in v začetku opredeljenih ciljev, ki so lahko zelo različni, od zmanjšanja števila nesreč z minami in neeksploziranimi ubojnimi sredstvi do obiska čim večjega števila lokalnih naselij ipd.

Standardni operativni postopki

Vsaka organizacija, ki izvaja določeno aktivnost ali več aktivnosti, opredeljenih z IMAS, mora pripraviti in opredeliti svoje Standardne operativne postopke, ki so le bolj natančna navodila in opis delovnih postopkov za organizacije in posameznike, kako in kdaj izvajati posebne operativne naloge. Vsebina standardnih operativnih postopkov mora biti skladna tako z IMAS kot z morebitnimi nacionalnimi (državnimi) standardi. Podobno kot nacionalni standardi se spreminjajo po vsebini glede na državo in organizacijo, saj so odvisni od različnih dejavnikov, med drugim tudi od opreme, ki jo uporablja določena organizacija, in od aktivnosti, ki jo izvaja.

Kritični pogled na IMAS

Z nadaljnjo širitvijo IMAS, ki temeljijo na zahtevah ISO, je nevarno, da bodo postali birokratsko orodje, v katerem bodo prednostno upoštewane zahteve IMAS. Tako bodo IMAS izgubljali na svoji prilagodljivosti in kot poudarjajo nekateri avtorji, tudi humanitarnosti. Splošno razumevanje protiminskega delovanja sprejema in razume IMAS že kot ISO standard in po podatkih se nekatere organizacije, ki delujejo v okviru protiminskega delovanja,

Slika 17: IMAS ne opredeljujejo delovanja proti IED, čeprav postaja »moderno« – protitankovska mina, prirejena na komandni vžig, Kosovo 1999. (foto: Arhiv MACC)

Figure 17: IMAS do not define IED countermeasures, although this is becoming a »modern trend«; antitank mine designed for command ignition, Kosovo, 1999. [photo: Archive MACC]

Slika 18: Konvencija o prepovedi uporabe, skladiščenja in prenosa kasetnega streliva je eden temeljnih dokumentov, na katerih temeljijo IMAS – še vedno nevarna ameriška kasetnica BLU-97, Kosovo, Devetak 2000. (foto: M. Bizjak)

Figure 18: The Convention on Cluster Munitions is one of the basic documents for IMAS; the still dangerous American cluster BLU – 97, Kosovo, Devetak 2000. [photo: M. Bizjak]

pripravljajo, da bi opravile ISO certifikacijo, kar zdaj še ni pogoj, vendar bi glede na hiter razvoj IMAS lahko prišlo tudi do tega. Na prvi pogled to ne bi bilo tako slabo, vendar globlja analiza pokaže, da bi to za celotno skupnost delovanja pomenilo korak nazaj. ISO certifikacija je zelo zahteven proces, ki bi ga najverjetneje bile sposobne opraviti samo največje komercialne deminerske in nevladne organizacije. Vse manjše organizacije tega časovno, organizacijsko in finančno zelo zahtevnega procesa ne bodo sposobne izvesti, protiminsko delovanje pa bo tako izgubilo na konkurenčnosti, prilagodljivosti in raznovrstnosti.

Razlika med normativnostjo in stvarnostjo se ob IMAS pokaže najbolj glede produktivnosti in njene merljivosti. Produktivnost se pokaže predvsem pri komercialnih deminerskih organizacijah in deloma tudi nevladnih organizacijah, ki morajo predvsem zaradi zahtev donatorjev redno spremljati in ocenjevati svoje delo in poročati rezultate, delo pa izvesti v zahtevanem času. IMAS pojma produktivnosti ne definirajo, tako je ocenjevanje uspešnosti dela in produktivnosti večinoma prepuščeno organizaciji, ki delo opravlja. Merila določanja produktivnosti so lahko zelo različna, mnogokrat pa so tudi prilagojena potrebam in »željam« strani, ki zahteva poročilo o »uspešnosti« oziroma bolj produktivnosti. Merilo produktivnosti so tako velikokrat število najdenih min ali neeksplodiranih ubojnih sredstev, velikost pregledanih in očiščenih površin, število obiskanih lokalnih naselij ipd., vendar je pogosto glede na zahtevne komercialne pogodbe edino merilo čas. Prav kratki časovni roki, na katere komercialne deminerske organizacije in nevladne organizacije pogosto pristanejo, s ciljem, da dobijo pogodbo, povzročajo hitenje, nespoštovanje zahtevanih varnostnih ukrepov in prirejanje podatkov. IMAS bodo tu v prihodnje morali postaviti jasne meje in merila ter

produktivnost umestiti ob varnosti, ki bo morala ostati najpomembnejše načelo dela.

Uporaba eksplozivnih sredstev postaja vedno bolj izpopolnjena, polagalci uporabljajo znanje in domišljijo, kar postaja nov fenomen modernega bojevanja in s tem fenomenom se srečuje in se bo srečevala tudi skupnost protiminskega delovanja. IMAS ne vsebujejo nobenega elementa, povezanega z na različnih svetovnih kriznih žariščih precej številčno uporabo improviziranih ubojnih sredstev (improvised explosive devices). Snovalci IMAS bodo morali vsaj določiti osnovna izhodišča »varnega obnašanja« vseh izvajalcev protiminskega delovanja pred improviziranimi ubojnimi sredstvi, kolikor je seveda to sploh mogoče. Po drugi strani pa bo veliko improviziranih ubojnih sredstev ostalo »neuporabljenih« tudi po koncu spopadov in bo njihova detekcija, razorožitev ali uničenje prej ali slej prišla v domeno protiminskega delovanja. Obstoječa struktura IMAS dopušča publiciranje tehničnih aneksov za celovitejše oborožitvene sisteme, kar improvizirana ubojna sredstva nedvomno so, vprašanje pa je, koliko so v resnici izvajalci protiminskega delovanja usposobljeni za delovanje proti tem sredstvom. Skoraj zagotovo bo treba vsebinsko razširiti in prilagoditi standard, ki opredeljuje uničevanje neeksplodiranih ubojnih sredstev. To bi moral biti zelo splošen dokument, ki bi opredelil grožnje, splošne načine detekcije in eliminacije grožnje, zaščitno opremo ipd., kar pa ne velja za ozaveščanje o nevarnosti min, ki bi za območja, kjer je uporaba improviziranih ubojnih sredstev zelo pogosta, v svoje vsebine morala inkorporirati tudi varno obnašanje pred temi sredstvi. Prav tako IMAS ne opredeljujejo morebitnih ukrepov in postopkov, ko se ob različnih »eksplozivnih grožnjah«, za katere so strokovnjaki za protiminsko delovanje bolj ali manj usposobljeni, pojavljajo tudi različna druga življenja in zdravju nevarna

orožja ali snovi. Tak primer je uporaba streliva z osiromašenim uranom v Iraku, Kuvajtu, Bosni in Hercegovini in na Kosovu, kjer je bila in je odločitev še prepuščena lokalnim ravnom, postopki v IMAS pa niso predpisani.

Definiranje, ažuriranje in tudi implementacija standardov je draga in zahtevna finančna zadeva. Do zdaj je znanih zelo malo informacij, koliko finančnih sredstev je v resnici bilo porabljenih za pripravo in vsebinsko dopolnjevanje IMAS. Samo domnevamo lahko, da zelo veliko. Drugi finančni vidik IMAS pa je njihova implementacija na terenu, ki je prav tako zelo draga in z vedno večjo zahtevnostjo IMAS postaja vedno dražja. Ta strošek si bodo lahko privoščile le nekatere večje komercialne deminerske organizacije, manj nevladne organizacije, ob tem pa bodo večji finančni stroški prilagajanja nalogi zmanjševali razpoložljiva finančna sredstva za izvedbo naloge.

Nekateri priznani strokovnjaki IMAS očitajo vsebinsko neskladnost nekaterih poglavij IMAS¹⁶ in birokratizem. Prva trditev je nejasna, druga pa nedvomno drži. Sicer ne moremo reči neposredno za IMAS, da so birokratsko orodje, temveč so nastali iz nuje in potrebe in tako jih razume tudi večina pripadnikov skupnosti protiminskega delovanja. Vendar se s širitvijo IMAS in z nastajanjem vedno novih standardov uporabno orodje počasi spreminja v neobvladljivo maso predpisov, ki jim je treba dodati še vse dokumente, ki jih IMAS navajajo kot referenčne dokumente in jih je veliko. Neobvladljivost pride do izraza pri nacionalnih programih protiminskega delovanja, ko je treba IMAS in njihove dodatke čim bolj natančno prevesti v lokalni jezik ali celo lokalne jezike. To je pogosto velika težava in visok strošek, nekateri IMAS pa se prevajajo, ker se morajo. Rešitev bi bila mogoča v delitvi IMAS na del, namenjen le menedžmentu protiminskega delovanja in njihovi dostopnosti le v angleškem jeziku, in drugi del IMAS, ki bi zaradi splošne potrebe morali biti prevedeni v lokalne jezike.

Sklepne misli

Protiminsko delovanje je v dobrih 20 letih svojega izvajanja doseglo svetovne razsežnosti in pomembno mesto v okviru strukture in delovanja OZN. IMAS so protiminsko delovanje normirali in še dodatno uzakonili njegov pomen in izvajanje. ISHMC in IMAS so določili veliko število zelo različnih aktivnosti, ki se zdaj izvajajo usklajeno, po enakih principih in na enake načine. Kljub nekaterim očitkom IMAS še vedno izražajo in izpostavljajo humanitarnost protiminskega delovanja in so odločilno pripomogli, da delovanje danes velja za »zgodbo o uspehu« in za eno od vodilnih disciplin OZN. Po drugi strani pa IMAS s svojimi predpisi predstavljajo tudi zagotovilo donatorjem in drugim subjektom, ki financirajo protiminsko delovanje, kar se pogosto pozablja, je pa bistveno pri izvajanju humanitarne dejavnosti.

¹⁶ Banks Eddie, Closing the Circle, Journal of Mine Action, issue 10.2, winter 2006, str. 11.

Kljub temu bodo morali biti avtorji in snovalci IMAS v prihodnje bolj pozorni na zagotavljanje ravnovesja med humanitarnostjo in komercialnostjo, predvsem pa bodo morali paziti, da standardi ne bodo postali sami sebi namen in s svojimi določbami in celovitostjo ne bodo neupravičeno podaljševali agonijo mnogih lokalnih skupnosti po vsem svetu, ki se morajo vsak dan srečevati z minami in neeksplozivnimi ubojnimi sredstvi.

Uporabljene kratice

GICHD – Mednarodni center za humanitarne razminiranje iz Ženeve (Geneva International Centre for Humanitarian Demining)

IMAS – mednarodni standardi za protiminsko delovanje (International Mine Action Standards)

ISHMC – mednarodni standardi humanitarnega razminiranja (International standards for humanitarian mine clearance)

NUS – neeksplozivna ubojna sredstva

ISO – Mednarodna organizacija za standardizacijo (International Standard Organization)

UNMAS – United Nations Mine Action Service

Viri in literatura

1. Banks Eddie, 2008. Time to Steady the Pendulum. V: Journal of Mine Action, issue 11.2, spring 2008.
2. Banks Eddie, 2006. Closing the Circle. V: Journal of Mine Action, issue 10.2, winter 2006.
3. Buse Margaret, 2002. The role of the United nations in mine action. V: Journal of mine action, issue 6.1, april 2002.
4. Filippino, Eric, Mine Action: Lessons and Challenges, Geneva 2005.
5. Keeley Robert, 2009. Is it Time for New Terminology in Land Release and Tehnical Survey. V: Journal of ERW and Mine Action, issue 13.2, August 2009.
6. King Adrian, 2009. IEDs and their impact on Mine action, V: Journal of ERW and Mine Action, issue 13.3, winter 2009.
7. Lardner, Tim, Land Release: A guide for mine and ERW affected countries, Geneva 2007.
8. Orifici, David, A Guide to Mine Action and Explosive Remnants of War, Geneva April 2007.
9. Paktian M. Faiz, 2007. 2007 marks 10th anniversary of Mine Action Standards. V: Journal of Mine Action, issue 11.1, summer 2007.
10. Paktian M. Faiz, 2009. A Guide to International Mine Action Standards – edition 2010, Geneva 2009.
11. Smith Andy, 2003. IMAS and PPE requirements. V: Journal of Mine Action, issue 7.1, april 2003.
12. Landmine Monitor – Toward a Mine Free World, Executive Summary 2008.

Elektronsko dopisovanje

1. John, Flanagan – Program Manager MACC – Kosovo in Former Director UNMAS.
2. Chris, Clark – Former Program Manager MACC Southeren Lebanon.